

ТРИГУБ О. В., кандидат економічних наук

Національний банк України

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну матиме серйозні наслідки для вітчизняної економіки. За оцінками Національного банку у 2022 році інфляція може перевищити позначку 20 %, а реальний ВВП України ймовірно скоротиться не менше ніж на третину [1]. Песимістичні прогнози макроекономічної ситуації в Україні дали й міжнародні фінансові організації. Так, у 2022 році ЄБРР очікує падіння ВВП на 30%, Світовий банк – на 45,1 %, а МВФ – на 35 % [2].

Однією з передумов відновлення національної економіки до довоєнного рівня та основою її подальшого розвитку у світлі інтеграції України до Європейського Союзу має бути забезпечення належного рівня фінансової інклюзії в країні. Як показує досвід країн з розвинутою економікою, наявність у населення та суб'єктів господарювання доступу до широкого набору фінансових послуг та спроможність їх використовувати для забезпечення різноманітних потреб сприяє підвищенню платоспроможності, поживленню споживання, нарощуванню виробництва, збереженню реальної вартості заощаджень та їх примноженню, диверсифікації ризиків тощо. Зазначене обумовлює актуальність теми даного дослідження.

Вивченням теоретичних засад та практичних аспектів поглиблення фінансової інклюзії на національному та глобальному рівнях присвятили свої наукові праці Аслі Деміргуч-Кунт, Леора Клаппер, Дорота Зінгер, Санія Ансар, Дуглас В. Арнер, Росс П. Баклі, Дірк А. Цецше та інші. Разом із тим, у світлі поточних подій додаткової уваги потребує вивчення

питання особливостей розвитку фінансової інклюзії населення та суб'єктів господарювання в країнах, що відновлюються після війни або масштабного стихійного лиха.

Метою даного дослідження є з'ясування напрямів розширення фінансової інклюзії в Україні з метою сприяння повоєнному відновленню та розвитку національної економіки.

У загальному розумінні фінансова інклюзія – це наявність у населення та підприємств доступу до корисних і прийнятних за ціною фінансових продуктів і послуг, які відповідають їхнім потребам (грошові перекази, заощадження, кредити, страхування) та надаються у відповідальний та зручний спосіб, є доступними й безпечними для споживача та раціональними для надавача [3].

Фінансова інклюзія сприяє досягненню восьми з сімнадцяти Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, зокрема [4]:

- Ціль 1. Подолання бідності.
- Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.
- Ціль 3. Міцне здоров'я та благополуччя.
- Ціль 5. Гендерна рівність.
- Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.
- Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.
- Ціль 10. Скорочення нерівності.
- Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку.

Таким чином, фінансова інклюзія – це один із драйверів економічного розвитку суспільства. Високий рівень фінансової інклюзії передбачає, що у населення і бізнесу є доступ до фінансових послуг незалежно від розміру доходу, віку, місця проживання чи виду діяльності. Фінансова інклюзія допомагає населенню вирівняти споживання, здійснювати надійні та безпечні платежі, зберегти фінансову стійкість в умовах невизначеності

або в умовах життєвих труднощів, більш ефективно управляти ризиками, здійснювати інвестиції у власну справу або в людський капітал (зокрема, отримувати кращі медичні та освітні послуги), формувати та зберігати заощадження на майбутнє, щоб забезпечити гідний рівень життя в поважному віці.

Що стосується господарюючих суб'єктів, то підвищення рівня фінансової інклюзії сприяє поширенню інновацій, створенню робочих місць, збільшенню обсягу інвестицій у розвиток персоналу, модернізації виробництва та нарощуванню виробничих потужностей, підвищенню ефективності управління ризиками, скороченню операційних витрат, регулярності та безперервності платежів. Це, у свою чергу, сприяє зростанню рентабельності, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та їх всебічному розвитку.

Підвищення рівня фінансової інклюзії в країні сприяє ефективнішому розподілу ресурсів в економіці, появі нових робочих місць, пришвидшенню інновацій, зростанню обсягів національних заощаджень, зміцненню фінансової стабільності, диверсифікації економічної діяльності тощо. У результаті в країні відбувається економічне зростання.

З огляду на це, одним із чинників швидкого повоєнного відновлення та розвитку України має стати забезпечення фінансової інклюзії населення та підприємств. Водночас на рівень фінансової інклюзії впливає, по перше, доступність фінансових послуг, по друге, рівень фінансової грамотності населення та, по третє, наявність можливостей щодо захисту прав споживачів фінансових послуг. Щоб вирішити проблему фінансової інклюзії в країні, необхідно розвивати усі три вище зазначені напрями.

На доступність та рівень споживання фінансових послуг впливають цінові та нецінові бар'єри. До цінових бар'єрів відносяться: висока вартість фінансових послуг; високий рівень ризику; низький рівень доходів потенційних споживачів фінансових послуг. Серед нецінових чинників, що

перешкоджають фінансовій інклюзії, варто зазначити: фактори релігійного та етнічного характеру; військові дії, стихійні лиха; обмеженість, суперечливість інформації про можливості отримання фінансових послуг; перешкоди технологічного характеру, нерозвинутість фінансової інфраструктури.

Сьогодні найпопулярнішими на ринку фінансових послуг як в Україні, так і в інших країнах світу, є платіжні послуги. Довіра населення та суб'єктів господарювання до фінансового сектору великою мірою залежить від надійності та безперебійності грошових розрахунків. У перші місяці після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Національному банку достатньо ефективно вдалось забезпечити фінансову інклюзію у даному сегменті. Так, була приборкана готівкова паніка, платіжні системи продовжували стабільно функціонувати, як і до 24 лютого 2022 року.

З метою задоволення високого попиту на готівку, який тривав до середини березня, було забезпечено можливість її знімати на касах магазинів, АЗС та аптек. Для цього необхідно оплатити будь-яку покупку платіжною карткою і під час розрахунку попросити касира зняти з неї потрібну суму готівки у розмірі від 500 до 6000 грн. У березні цю ініціативу НБУ підтримали 25 банків-емітентів платіжних карток, що дозволило видати з кас торговельних підприємств готівки на суму понад 3,8 млрд. грн. [5].

В умовах воєнного стану активізувались фальшивомонетники, зріс ризик крадіжки, брати в далеку дорогу велику суму готівки – доволі незручно. Тому користуватися безготівковими грошима та банківськими платіжними сервісами виявилось набагато безпечніше та ефективніше.

Стабільне функціонування платіжної інфраструктури у перші місяці війни зміцнило довіру населення до вітчизняної банківської системи і запобігло масовому відпливу вкладень. Навпаки: станом на 1 червня

залишки на гривневих рахунках фізичних осіб зросли на 20 % у порівнянні з 24 лютого [6]. Сьогодні платіжні банківські сервіси України продовжують працювати, навіть у близьких до бойових дій регіонах та на тимчасово окупованих територіях.

Важливу роль у повоєнному відновленні та розвитку економіки України повинні відіграти фінансові послуги кредитного характеру, як-от: іпотечне кредитування, фінансовий лізинг, факторинг, форфейтинг, кредитно-гарантійні послуги.

За період активних воєнних дій українці втратили 44 млн. кв. м житла на 39,4 млрд. дол. США [7]. Частина житла – придбана в кредит. Тому наразі актуальною є розробка механізмів компенсації державою збитків населенню, чиє житло повністю зруйноване або пошкоджене. Разом із тим вирішити житлову проблему постраждалого населення можна буде як за рахунок безкоштовного тимчасового житла, подовження державної іпотечної програми «5-7-9», так і завдяки розвитку альтернативних фінансових послуг – наприклад, лізингу житлової нерухомості. У кожній області можна створити місцевий лізинговий житловий фонд і здавати населенню квартири або будинки у довгострокову оренду з правом викупу. Упродовж дії договору фінансового лізингу клієнт поступово погашатиме вартість житла – предмета лізингу, водночас зберігатиме за собою право відмовитися від його повного викупу у разі зміни життєвих обставин і необхідності переїзду.

Також у поточних умовах потребують удосконалення страхові послуги. Нагальним є покриття воєнних ризиків, забезпечення захисту страхувальникам і хеджування ризиків вітчизняних страховиків на глобальному ринку перестраховування. Так, сьогодні ефективний страховий захист необхідний аграріям, які, ризикуючи власним життям та технікою, повинні забезпечити майбутній врожай. Не менша відповідальність і потреба в страхуванні є у перевізників. Із закриттям повітряного простору

та блокадою Росією морських портів України усе навантаження по підтримці внутрішньої та міжнародної торгівлі, доставці гуманітарної та волонтерської допомоги – на автомобільних і залізничних перевезеннях.

Отже, в умовах війни важливо не лише забезпечити доступ населення і суб'єктів господарювання до різноманітних фінансових послуг, а також розробити й запровадити нові фінансові сервіси, що сприятимуть повоєнному відновленню та розвитку економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коментар Національного банку про поточний стан та перспективи економіки України. URL : <https://cutt.ly/gJZptuD>.
2. Інтерв'ю заступника Голови НБУ Сергія Ніколайчука агентству “Інтерфакс-Україна”. URL : <https://cutt.ly/YJZpuuO>.
3. Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity, World Bank. URL : <https://cutt.ly/GJZpao5>.
4. Financial inclusion and the SDGs, UNCDF. URL : <https://cutt.ly/dJZpojJ>.
5. За березень на касах магазинів українці отримали з платіжних карток близько 3,8 млрд грн. URL : <https://cutt.ly/vJZpsXJ>.
6. Гроші на війні: Олексій Шабан про платежі в окупації, виявлення підробок і нову монету НБУ. URL : <https://cutt.ly/dJZpfoh>.
7. Загальні втрати економіки України, понесені в ході війни. URL : <https://cutt.ly/8JZpgZq>.